

in natura assumpta salutis humane finem ostenderet per gratia, & sapientia perfectionem, ita etiam conveniens fuit quod in humana natura assumpta à Dei Verbo conditiones aliquae existerent quae congruerent decentissimo liberationis modo humani generis. Fuit autem congruentissimus modus ut homo, qui per injustitiam perierat, per justitiam repararetur. Exigit autem hoc justitiae ordo ut qui poenae alicujus peccando factus est debitor, per solutionem poenae liberetur. Quia vero quae per amicos facimus, aut patimur, aliquoties nos ipsi facere, aut pati videmur, eo quod amor est mutua virtus ex duobus se amantibus quodammodo faciens unum; non discordat à justitiae ordine, si aliquis liberetur, amico ejus satisfaciendo pro ipso. Per peccatum autem primi parentis perditio in totum humanum genus devenerat; nec alicujus hominis poena sufficere poterat, ut totum genus humanum liberaret: non enim erat condigna satisfactio aequivalens, ut uno homine puro satisfaciendo omnes homines liberarentur: similiter etiam nec sufficiebat secundum justitiam ut Angelus ex amore humani generis pro ipso satisficeret: Angelus enim non habet dignitatem infinitam, ut satisfactio ejus pro infinitis, & infinitorum peccatis sufficere posset. Solus autem Deus est infinita dignitatis, cui carne assumpta pro homine sufficenter satisfacere poterat, ut supra jam diximus. Talem igitur oportuit ut humanam naturam assumeret in qua pati posset pro homine ea quae homo peccando meruit ut pateretur, ad satisfaciendum pro homine. Non autem omnis poena quam homo peccando incurrit, est ad satisfaciendum idonea. Provenit enim peccatum hominis ex hoc quod à Deo averit, conversus ad commutabilia bona. Panitur autem homo pro peccato in utrisque: nam & privatur gratia, & ceteris donis, quibus Deo conjungitur; & meretur etiam pati molestiam, & defectum in eo propter quod est à Deo averit. Ille igitur ordo satisfactionis requirit ut per poenas quae peccator in bonis commutabilibus patitur, revocetur ad Deum. Huic autem revocationi contrariae sunt illae poenae quibus homo separatur à Deo. Nullus igitur per hoc Deo satisfacit quod privatur gratia, vel quod ignorat Deum, vel quod habet inordinatam animam, quamvis hoc sit poena peccati; sed per hoc quod in se ipso aliquem dolorem sentit, & in exterioribus rebus damnatur. Non igitur Christus illos defectus assumere debuit quibus homo separatur à Deo, licet sint poena peccati, sicut privatio gratiae, ignorantia, & hujusmodi: per hoc enim minus idoneus ad satisfaciendum redederet; quinimo ad hoc quod esset pactor humanae salutis, requirebatur ut plenitudinem gratiae, & sapientiae possideret, sicut jam dictum est. Sed quia homo per peccatum in hoc positus erat ut necessitate moriendi haberet, & ut secundum corpus, & animam esset passibilis; hujusmodi defectus Christus suscipere voluit, ut mortem pro hominibus patiendo genus humanum redimeret.

Est autem attendendum, quod hujusmodi defectus sunt Christo, & nobis communes; alia tamen ratione inveniuntur in Christo, & in nobis. Hujusmodi enim defectus, ut dictum est, poena sunt primi peccati. Quia igitur nos per vitium originem culpam originalem contrahimus, per consequens hos defectus dicimus contractos habere. Christus autem ex sua origine nullam maculam peccati contraxit, hos autem defectus ex sua voluntate accepit: unde dici non debet, quod habuit hos defectus contractos, sed magis assumptos: illud enim contrahitur quod

cum alio ex necessitate trahitur. Christus autem potuit assumere humanam naturam sine hujusmodi defectibus, sicut sine culpa foeditate assumpsit: & hoc rationis ordo poscere videbatur ut qui fuit immunis à culpa, esset immunis à poena. Et sic patet quod nulla necessitate neque vitiate originis, neque justitiae, hujusmodi defectus fuerunt in eo: neque relinquuntur quod non contracti, sed voluntarie assumpti fuerunt in eo.

Quia vero corpus nostrum praedictis defectibus subjacet in poenam peccati, nam ante peccatum ab his eramus immunes; convenienter Christus, in quantum hujusmodi defectus in sua carne assumpsit, dicitur similitudinem peccati gessisse, secundum illud Apostoli ad Roman. vi. 11. 3. *Deus misit Filium suum in similitudinem carnis peccati.* Unde & ipsa Christi passibilitas, vel passio ab Apostolo peccatum nominatur, cum subditur: *Et de peccato damnabit peccatum in carne.* & Rom. vi. 10. *Quod mortuus est peccato, mortuus est semel.* Et quod est mirabilis, hac etiam ratione dicit Apostolus ad Galat. iii. 13. *quod est factus pro nobis maledictum.* Hac etiam ratione dicitur simplicem nostram necessitatem assumpsisse, scilicet poenae, ut duplam nostram consumeret, scilicet culpae, & poenae.

Est autem considerandum ulterius, quod defectus poenales in corpore duplices inveniuntur. Quidam communes omnibus, ut esuries, sitis, lassitudo post laborem, dolor, mors, & hujusmodi. Quidam vero non sunt omnibus communes, sed quorundam hominum proprii, ut cecitas, lepra, febris, membrorum mutilatio, & hujusmodi. Horum autem defectuum haec est differentia, quia defectus communes in nobis ab alio traducuntur, scilicet ex primo parente, qui eos pro peccato incurrit; defectus autem proprii ex particularibus causis in singulis hominibus innascuntur. Christus autem ex se ipso nullam causam defectus habebat nec ex anima, quae erat gratia, & sapientia plena, & Verbo Dei unita; nec ex corpore, quod erat optime organatum, & dispositum, omnipotentis virtute Spiritus Sancti compactum: sed sua voluntate dispensative ad nostram salutem procurandam, aliquos defectus suscepit. Illos igitur suscipere debuit qui ab alio derivantur ad alios, scilicet communes; non proprios, qui in singulis ex causis propriis innascuntur. Similiter etiam quia principaliter venerat ad restaurandum humanam naturam, illos defectus suscipere debuit qui in tota natura inveniuntur. Patet etiam secundum praedicta quod ut Damascenus dicit, Christus assumpsit defectus nostros indetectabiles, id est quibus detrahi non potest. Si enim defectum scientiae, vel gratiae suscepisset, aut etiam lepram, aut caecitatem, aut aliquid hujusmodi; hoc ad derogationem dignitatis Christi pertinere videretur, & esset hominibus detrahendi occasio, quae nulla datur ex defectibus totius naturae.

CAPUT CCXXXVII.

Quare Christus mori voluit.

Manifestum igitur est secundum praedicta quod Christus aliquos defectus nostros suscepit non ex necessitate, sed propter aliquem finem, scilicet propter salutem nostram. Omnis autem potentia, & habitus, sive habitus ordinatur ad actum sicut ad finem: unde passibilitas ad satisfaciendum, vel merendum non sufficit sine passione in actu. Non enim aliquis dicitur bonus, vel malus ex eo quod potest

lia agere, sed ex eo quod agit, nec laus, & vituperium debentur potentiae, sed actui. Unde & Christus non solum passibilitatem nostram suscepit ut nos salvaret, sed etiam ut pro peccatis nostris satisficeret, voluit pati. Passus est autem pro nobis ea quae ut nos pateremur ex peccato primi parentis meruimus: quorum praecipuum est mors, ad quam omnes aliae passiones humanae ordinantur sicut ad ultimum. *Stipendium enim peccati mors est,* ut Apostolus dicit ad Rom. vi. 23. Unde & Christus pro peccatis nostris voluit mortem pati, ut dum poenam nobis debitam ipse sine culpa susciperet, nos à reatu mortis liberaret; sicut aliquis debito poenae liberaretur, alio pro eo poenam sustinente. Mori etiam voluit, ut non solum mors ejus esset nobis satisfactionis remedium, sed etiam salutis sacramentum, ut ad similitudinem mortis ejus nos carni vitae moriamur, in spiritualement vitam translati, secundum illud I. Petri iii. 8. *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo mortificatos quidem carne, vivificatos autem spiritu.* Mori etiam voluit, ut nobis mors ejus esset perfectae virtutis exemplum. Quantum ad charitatem quidem, quia *majoram charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis,* ut dicitur Joann. xv. 13. Tanto enim quisque magis amare ostenditur, quanto plura, & graviora pro amico pati non refugit. Omnium autem humorum malorum gravius est mors, per quam tollitur vita humana: unde nullum magis signum dilectionis esse potest quam quod homo pro amico vero se morti exponat. Quantum ad fortitudinem vero, quae propter adversa à justitia non recedit, quia maxime ad fortitudinem pertinere videtur ut etiam nec timore mortis aliquis à virtute recedat: unde dicit Apostolus Hebr. ii. 14. *de passione Christi loquens: Ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.* Dum enim pro veritate mori non recusavit, exclusit timorem moriendi, propter quem homines servituti peccati plerumque subduntur. Quantum ad patientiam vero quae in adversis tristitia hominem obsorvere non sinit; sed quanto sunt majora adversa, tanto magis in his relictur patientiae virtus: unde in maximo malorum, quod est mors, perfectae patientiae datur exemplum, si absque mentis turbatione sustineatur: quod de Christo Propheta praedixit dicens, Isai. lii. 7. *Tamquam agnus coram tonante se obmutescet, & non aperiet os suum.* Quantum ad obedientiam vero, quia tanto laudabilior est obedientia, quanto in difficiliore quis obedit: omnium autem difficillimum est mors. Unde ad perfectam obedientiam Christi commendandam, dicit Apostolus ad Philippen. ii. 8. *quod factus est obediens Patri usque ad mortem.*

CAPUT CCXXXVIII.

De morte crucis.

EX eisdem autem causis apparet quare mortem crucis voluit pati. Primo quidem quia hoc convenit quantum ad remedium satisfactionis: convenit enim homo puniri per ea in quibus peccavit: *Per quae enim peccat quis, per haec & torquetur,* ut dicitur Sapientiae xi. 17. Peccatum autem hominis primum fuit per hoc quod pomum arboris ligni scientiae boni & mali contra praecipuum Dei comedit: loco cuius Christus se ligno affigi permisit, ut exolveret quae non rapuit, sicut de eo Psalmista dicit in Psal.

lviii. *Convenit etiam quantum ad sacramentum. Voluit enim Christus ostendere sua morte, ut sic moreretur vita carni quod spiritus noster in superna elevaretur: unde & ipse dicit Joann. xii. 32. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Convenit etiam quantum ad exemplum perfectae virtutis. Homines enim quandoque non minus refugiant vituperabile genus mortis quam mortis acerbissimam: unde ad perfectionem virtutis pertinere videtur ut propter bonum virtutis etiam aliquis vituperabilem mortem non refugiat pati. Unde Apostolus ad commendandam perfectam obedientiam Christi, cum dixisset de eo quod *factus est obediens usque ad mortem,* subdidit: *Mortem autem crucis: quae quidem mors turpissima videbatur, secundum illud Sapient. ii. 20. Mortis turpissima condemnemus eum.*

CAPUT CCXXXIX.

De morte Christi.

CUM autem in Christo conveniant in unam personam tres substantiae, scilicet corpus, anima, & Divinitas Verbi, quarum duae, scilicet anima, & corpus, unitae sunt in unam naturam; in morte quidem Christi separata est unio corporis & animae: aliter enim corpus vere mortuum non fuisset: mors enim corporis nihil est aliud quam separatio animae ab ipso. Neutrum tamen separatim est à Dei Verbo quantum ad unionem personae. Ex unione autem animae & corporis resultat humanitas; unde separata anima à corpore Christi per mortem, in triduo mortis homo dici non potuit. Dicitur est autem supra, quod propter unionem in persona humanae naturae ad Dei Verbum, quicquid dicitur de homine Christo, potest & convenienter de Dei Filio praedicari. Unde cum in morte manserit unio personalis Filii Dei fam ad animam, quam ad corpus Christi, quicquid de utroque eorum dicitur, poterat de Dei Filio praedicari. Unde & in Symbolo dicitur de Filio Dei, quod *sepultus est,* propter hoc quod corpus sibi unum in sepulchro jacuit, & quod *descendit ad inferos,* anima descendente.

Est etiam considerandum, quod masculinum genus designat personam, neutrum vero naturam: unde in Trinitate dicimus, quod Filius est alius à Patre, non aliud. Secundum hoc ergo in triduo mortis Christus fuit totus in sepulchro, totus in inferno, totus in caelo, propter personam, quae unita erat & carni in sepulchro jacenti, & animae infernum expoliant, & subsistebat in natura divina in caelo regnante; sed non potest dici, quod totum in sepulchro, aut in inferno fuerit, quia non tota humana natura, sed pars in sepulchro, aut in inferno fuit.

CAPUT CCXXX.

Quod mors Christi fuit voluntaria.

FUIT igitur mors Christi nostrae morti conformis quantum ad id quod est de ratione mortis, quod est animam à corpore separari; sed quantum ad aliud mors Christi à nostra morte differens fuit. Nos enim morimur quasi mori subiecti ex necessitate vel naturae, vel alicujus violentiae nobis illatae; Christus autem mortuus est non necessitate, sed potestate & propria voluntate: unde ipse dicebat Joann. x. 18. *Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam.*

Hujus autem differentiae ratio est, quia naturalia

voluntati nostræ non subjacent; conjunctio autem anime ad corpus est naturalis: unde voluntati nostræ non subjacet quod anima corpori unita remaneat, vel quod à corpore separetur; sed oportet hoc ex virtute alicujus agentis provenire. Quicquid autem in Christo secundum humanam naturam erat naturale, totum ejus voluntati subjacebat propter Divinitatis virtutem, cui subjacet tota natura. Erat igitur in potestate Christi ut quædam vellet, anima ejus corpori unita remaneret, & statim cum vellet, separaretur ab ipso. Hujusmodi autem divinæ virtutis indicium Centurio cruci Christi assistens sensit, dum eum vidit clamantem expirare: per quod manifeste ostendebatur, quod non sicut ceteri homines ex defectu nature moriebatur: non enim possunt homines cum clamore spiritum emittere, cum in illo mortis articulo vix etiam possint palpando linguam movere: unde quod Christus clamans expiravit, in eo divinum manifestavit virtutem: & propter hoc Centurio dicit *Matth. xxvii. 54. Vere Filius Dei erat iste.*

Non tamen dicendum est, quod Judæi non occiderint Christum, vel quod Christus ipse se occiderit. Ille enim dicitur aliquem occidere qui ei causam mortis inducit, non tamen mortem sequitur nisi causa mortis naturam vincat, quod vitam conservat. Erat autem in potestate Christi ut natura causæ corruptæ cederet, vel resisteret quantum ipse vellet: ideo & ipse Christus voluntarie mortuus fuit, & tamen Judæi occiderunt eum.

CAPUT CCXXXI.

De passione Christi quantum ad corpus.

NON solum autem Christus mortem pati voluit, sed & alia quæ ex peccato primi parentis in posterum proveniunt; ut dum penam peccati integraliter susceperet, non perfecte à peccato satisfaciendo liberaret. Horum autem quædam præcedunt mortem, quædam mortem subsequuntur. Præcedunt quidem mortem corporis passiones tam naturales, ut fames, sitis, lassitudo, & hujusmodi, quam etiam violentiæ, ut vulneratio, flagellatio, & similia: quæ omnia Christus pati voluit tanquam provenientia ex peccato. Si enim homo non peccasset, nec fames, aut sitis, aut lassitudinis, vel frigoris afflictionem sensisset, nec ab exterioribus pertulisset violentiam passionem. Has tamen passiones alia ratione Christus pertulit quam alii homines patiuntur: in aliis enim hominibus non est aliquid quod iis passionibus repugnare possit; in Christo autem erat unde iis passionibus resisteret, non solum virtus divina increata, sed etiam anime beatitudo, cujus tanta vis est, ut Augustinus dicit, ut ejus beatitudo suo modo redderet in corpus: unde post resurrectionem ex hoc ipso quod anima glorificata erit per visionem Dei, & appetitum & plenam fruitionem, corpus gloriosæ anime unitum gloriosum reddetur, impassibile, & immortale. Cum igitur anima Christi perfecta visione Dei frueretur, quantum est ex virtute hujus visionis, consequens erat ut corpus impassibile, & immortale redderetur per redundantiam gloriæ ab anima in corpus: sed dispensative factum est ut anima Dei visione fruente simul corpus pareretur, nulla redundantia gloriæ ab anima in corpus facta. Suberat enim, ut dictum est, quod erat naturale Christo secundum humanam naturam, ejus voluntati: unde poterat naturalem redundantiam à superioribus partibus ad inferiores pro suo libito impedire, ut sineret

unamquamque partem pati; aut agere quod sibi proprium esset absque alterius partis impedimento, quod in aliis hominibus esse non potest.

Unde etiam est quod in passione Christus maximum corporis dolorem sustinuit, qui corporalis dolor in nullo mitigabatur per superius gaudium rationis, sicut nec è converso dolor corporis, rationis gaudium impediēbat.

Hinc etiam apparet quod solus Christus viator, & comprehensor fuit. Sic enim divina visio fruebatur (quod ad comprehensorem pertinet) ut tamen corpus passionibus subiectum remaneret ad viatorem. Et quia proprium est viatoris ut per bona quæ ex charitate agit, mereatur vel sibi, vel aliis; inde est quod Christus quavis comprehensor esset, meruit tamen per ea quæ fecit, & passus est, & sibi, & nobis. Sibi quidem non gloriam animæ, quam à principio suæ conceptionis habuerat, sed gloriam corporis, ad quam patiendum pervenit: nobis etiam suæ singulæ passiones, & operationes fuerunt proficue ad salutem, non solum per modum exempli, sed etiam per modum meriti, in quantum propter abundantiam charitatis, & gratiæ nobis potuit gratiam promereri, ut sic de plenitudine capitis membra acciperet. Erat siquidem quælibet passio ejus, quantumcumque minima, sufficiens ad redimendum humanum genus, si consideretur dignitas patientis. Quanto enim aliqua passio in personam digniorem inferitur, tanto videtur major injuria, puta si quis percutiat principem quam si percutiat quemdam de populo. Cum igitur Christus sit dignitatis infinitæ, quælibet passio ejus habet infinitam existimationem, ut sic sufficeret ad infinitorum peccatorum abolitionem. Non tamen fuit per quamlibet consummata humani generis redemptio, sed per mortem: quam propter rationes supra positas ad hoc pati voluit, ut genus humanum redimeret à peccatis. In emptione enim quælibet non solum requiritur quantitas valoris, sed deputatio pretii ad eundem.

CAPUT CCXXXII.

De passibilitate anime Christi.

QUIA vero anima est forma corporis, consequens est ut patiente corpore, & anima quodammodo patiatur: unde pro statu illo quo Christus corpus passibile habuit, etiam anima ejus passibilis fuit. Est autem considerandum, quod duplex est anime passio. Una quidem ex parte corporis, alia vero ex parte objecti, quod in una aliqua potentiarum considerari potest. Sic enim se habet anima ad corpus sicut pars anime ad partem corporis. Potentia autem visiva patitur quidem ab objecto, sicut cum ab excellenti fulgido visus obrunditur; ex parte vero organi, sicut cum læsa pupilla hebetatur visus. Si igitur consideretur passio anime Christi ex parte corporis, sic tota anima patiebatur corpore patiente: est enim anima forma corporis secundum suam essentiam; in essentia vero anime omnes potentie radicantur: unde relinquatur quod corpore patiente quælibet potentia anime quodammodo pareretur. Si vero consideretur anime passio ex parte objecti, non omnis potentia anime patiebatur, secundum quod passio proprie sumpta nocumentum importat: non enim ex parte objecti cujuslibet potentia poterat aliquid esse nocivum: jam enim supra dictum est, quod anima Christi perfecta Dei visione fruebatur. Superior igitur ratio anime Christi, quæ rebus æternis contemplandis, & consuevis inhæret, nihil habebat adversum, aut

repugnans, ex quo aliqua nocentem passio in ea locum haberet. Potentia vero sensitivæ, quarum objecta sunt res corporeæ, habere poterant aliquid nocumentum ex corporis passione: unde sensibilis dolor in Christo fuit corpore patiente. Et quia læsio corporis sicut à sensu sentitur noxia, ita etiam interior imaginatio eam ut nocivam apprehendit, inde sequitur interior tristitia etiam cum delicti in corpore non sentitur: & hanc passionem tristitiæ dicimus in anima Christi fuisse. Non solum autem imaginatio, sed etiam ratio interior nociva corporis apprehendit: & ideo etiam ex apprehensione inferioris rationis, quæ circa temporalia versatur, poterat passio tristitiæ habere locum in Christo, in quantum scilicet mortem, & aliam corporis læsionem interior ratio apprehendebat ut noxiam, & appetitui naturali contrariam. Contingit autem ex amore, qui facit duos homines quasi unum, ut aliquis tristitiam patitur non solum ex iis quæ per imaginationem, vel per inferiorem rationem apprehendit ut sibi nociva, sed etiam ex iis quæ apprehendit ut noxia aliis quos amat: unde ex hoc tristitiam Christus patiebatur, secundum quod aliis, quos ex charitate amabat, periculum imminere cognoscebat culpa, vel pœne: unde non solum sibi, sed etiam aliis doluit. Et quavis dilectio proximi ad superiorē rationem quodammodo pertinet, in quantum proximus ex charitate diligitur propter Deum; superior tamen ratio in Christo de proximorum defectibus tristitiam habere non potuit, sicut in nobis habere potest. Quia enim ratio superior Christi plena Dei visione fruebatur, hoc modo apprehendebat quicquid ad aliorum defectus pertinet, secundum quod in divina sapientia continetur, secundum quam decener ordinatum existit & quod aliquis peccare permititur, & quod pro peccato puniatur: & ideo nec anima Christi, nec aliquis beatus Deum videns, ex defectibus proximorum tristitiam pati potest. Secus autem est in viatoribus, qui ad rationem sapientiæ videndam non attingunt: hi enim etiam secundum rationem superiorē de defectibus aliorum tristantur, dum ad honorem Dei, & exaltationem fidei pertinere existimant quod aliqui salvantur, qui tamen damnantur. Sic igitur de eisdem, de quibus dolebat secundum sensum, imaginationem, & rationem inferiorē, secundum superiorē gaudebat, in quantum ea ad ordinem divinæ sapientiæ referebat. Et quia referre aliquid ad alterum est proprium opus rationis, ideo solet dici, quod mortem ratio Christi refugiebat quidem, si consideretur ut natura, quia scilicet naturaliter est mors odibilis; volebat tamen eam pati, si consideretur ut ratio.

Sicut autem in Christo fuit tristitia, ita etiam & aliæ passiones quæ ex tristitia oriuntur, ut timor, ira, & hujusmodi. Ex iis enim quæ tristitiam præsentia ingerunt, timor in nobis causatur, dum futura mala existimantur; & dum aliquo lædente contristari sumus, contra eum irascimur. Hæc tamen passiones aliter fuerunt in Christo quam in nobis. In nobis enim plerumque iudicium rationis prævenit, interdum modum rationis excedunt. In Christo autem nunquam præveniebant iudicium rationis, nec modum à ratione taxatum excedebant; sed tantum movebatur inferior appetitus, qui est subiectus passioni, quantum ratio ordinabat eum debere moveri. Potebat igitur contingere quod secundum inferiorem partem anime Christi refugiebat aliquid, quod secundum superiorē optabat; non tamen erat contrarietas appetituum in ipso, vel rebellio carnis ad spiritum, quæ in nobis contingit ex hoc quod appetitus

inferior iudicium, & modum rationis transcendit. Sed in Christo movebatur secundum iudicium rationis, in quantum permittebat unicuique inferiorum virtutum moveri proprio motu, secundum quod ipsum debebat.

Is igitur consideratis manifestum est quod superior ratio Christi tota quidem fruebatur, & gaudebat per comparationem ad suum objectum (non enim ex parte aliquid ei occurrere poterat quod esset tristitiæ causa;) sed etiam tota patiebatur ex parte subiecti, ut supra dictum est. Nec illa fruitio minuebat passionem, nec passio impediēbat fruitionem: cum non fieret redundantia ex una potentia in aliam, sed quælibet potentiarum permitteretur agere quod sibi proprium erat, sicut jam supra dictum est.

CAPUT CCXXXIII. *De oratione Christi.*

QUIA vero oratio est desiderii expositiva, ex diversitate appetituum ratio sumi potest orationis quam Christus imminente passione proposuit dicens, *Matth. xxvi. 39. Pater mihi si possibile est, transeat à me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* In hoc enim quod dixit, *Transeat à me calix iste*, motum inferioris appetitus, & naturalis designat, quo naturaliter quilibet mortem refugit, & appetit vitam. In hoc autem quod dicit, *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis*, exprimit votum superioris rationis omnia considerantis prout sub ordinatione divinæ sapientiæ continentur. Ad quod etiam pertinet quod dicit, *Si non potest, hoc solum fieri posse demonstrans quod secundum ordinem divinæ voluntatis procedit.* Et quavis calix passionis non transitit ab eo quin ipsum biberit, non tamen dici debet, quod ejus oratio exaudita non fuerit: nam secundum Apostolum ad Hebr. v. 7. in omnibus exauditus est pro sua reverentia. Cum enim oratio, ut dictum est, sit desiderii expositiva, illud simpliciter oramus quod simpliciter volumus: unde & desiderium iustorum, orationis vim obtinet apud Deum, secundum illud Psalm. 13. 17. *Desiderium pauperum exaudivit Dominus.* Illud autem simpliciter volumus quod secundum rationem superiorē appetimus, ad quam solum pertinet consentire in opus. Illud autem simpliciter oravit Christus ut Patris voluntas fieret, quia hoc simpliciter voluit; non autem quod calix ab eo transierit, quia nec hoc simpliciter voluit, sed secundum inferiorē rationem, ut dictum est.

CAPUT CCXXXIV. *De sepultura Christi.*

CONSEQUUNTUR autem hominem ex peccato post mortem alii defectus & ex parte corporis, & ex parte anime. Ex parte corporis quidem, quod corpus redditur terræ, ex qua sumptum est. Hic autem defectus ex parte corporis in nobis quidem secundum duo attenditur, scilicet secundum positionem, & secundum resolutionem. Secundum positionem quidem, in quantum corpus mortuum sub terra ponitur sepulchrum; secundum resolutionem vero, in quantum corpus in elementa solvitur, ex quibus est compactum. Horum autem defectuum primum quidem Christus pati voluit, ut scilicet corpus ejus sub terra poneretur; alium autem defectum passus non fuit, ut scilicet corpus ejus in terram resolveretur: unde de ipso Psalm. xv. 10. dicit: *Non dabis*

bis sanctum tuum videre corruptionem, id est corporis putrefactionem. Hujus autem ratio est, quia corpus Christi materiam sumpsit de natura humana; sed formatio ejus non fuit virtute humana, sed virtute Spiritus Sancti; & ideo propter substantiam materie subterraneum locum, qui corporibus mortuis deputari consuevit, voluit pati: locus enim corporibus debetur secundum materiam prædominantis elementis: sed dissolutionem corporis per Spiritum Sanctum fabricari pati non voluit, quia quantum ad hoc ab aliis hominibus differat.

CAPUT CCXXXV.

De descensu Christi ad inferos.

EX parte vero animæ sequitur in hominibus ex peccato post mortem, ut ad infernum descendant non solum quantum ad locum, sed etiam quantum ad penam. Sicut autem corpus Christi fuit quidem sub terra secundum locum, non autem secundum communem resolutionis defectum; ita & anima Christi descendit quidem ad inferos secundum locum, non autem ut ibi penam subiret, sed magis ut alios à pœna absolveret, qui propter peccatum primi parentis illic detinebantur, pro quo plene jam satisfecerat mortem patiendi: unde post mortem nihil patiendum restabat, sed absque omni pœnæ passione localiter ad infernum descendit, ut se vivorum, & mortuorum liberatore ostenderet. Ex hoc etiam dicitur, quod solus inter mortuos fuit liber, quia anima ejus in inferno non subjacuit pœnæ, nec corpus ejus corruptioni in sepulchro. Quamvis autem Christus descendens ad inferos, eos liberavit qui pro peccato primi parentis ibi tenebantur, illos tamen reliquit qui pro peccatis propriis ibidem pœnis erant addicti: & ideo dicitur mortuorum infernum, non absoruisse, quia scilicet partem liberavit, & partem dimisit. Hos igitur Christi defectus Symbolum fidei tangit, cum dicit: *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos.*

CAPUT CCXXXVI.

De resurrectione, & tempore resurrectionis Christi.

Quia ergo per Christum humanum genus liberatum est à malis quæ ex peccato primi parentis derivata erant, oportuit quod sicut ipse mala nostra sustinuit, ut ab eis nos liberaret, ita etiam reparationis humanæ per ipsum factæ in eo primitivè apparet: ut utroque modo Christus proponeretur nobis in signum salutis, dum ex ejus passione consideramus quid pro peccato incurrimus, & quod nobis patiendum est ut à peccato liberemur, & per ejus exaltationem consideremus quid nobis per ipsum sperandum proponitur. Superata igitur morte, quæ ex peccato primi parentis provenerat, primus ad immortalitatem vitam resurrexit, ut sicut Adam peccante primo mortalis vita apparuit, ita Christo pro peccato satisfaciendo quidem ad vitam alii ante Christum vel ab eo, vel à Prophetis suscitati, tamen iterum moriuri; sed Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur: unde quia primus necessitatem moriendi evasit, dicitur princeps mortuorum, & primitivè dormientium, scilicet quia primus à somno mortis surrexit, jugo mortis excussus. Ejus autem resurrectio non tardari debuit, nec statim post mortem esse,

Si enim statim post mortem rediisset ad vitam, mortis veritas comprobata non fuisset; si vero diu resurrectio tardaretur, signum superaretur: moris in eo non apparet, nec hominibus daretur spes ut per ipsum liberarentur à morte. Unde resurrectionem usque ad tertium diem distulit, quia hoc tempus sufficiens videbatur ad mortis veritatem comprobendam, nec erat nimis prolixum ad spem liberationis tollendam. Nam si amplius dilata fuisset, jam fidelium spes dubitationem patereat: unde & quasi deficiente jam spe quidam dicebant tertie die, *Lucæ ult. 21. Nos sperabamus quod ipse redempturus esset Israel.* Non tamen per tres integros dies Christus mortuus remansit; dicitur tamen tribus diebus, & tribus noctibus in corde terræ fuisse illo modo locutionis quo pars pro toto poni solet. Cum enim ex die & nocte unus dies naturalis constituitur, quacumque parte diei, vel noctis computata Christus fuit in morte, tota ille die dicitur in morte fuisse. Secundum autem Scripturæ consuetudinem nox cum sequenti die computatur, eo quod Hebræi tempore secundum cursum Lunæ observant, quæ de sera incipit apparere. Fuit autem Christus in sepulchro ultima parte sextæ ferie, quæ si cum nocte præcedenti computetur, erit quasi dies unus naturalis. Nocte vero sequente sextam feriam cum integra die sabbati fuit in sepulchro, & sic sunt duo dies. Jacuit etiam mortuus in sequenti nocte, quæ præcedit diem dominicum, in qua resurrexit, vel media nocte secundum Gregorium, vel diluculo secundum alios: unde si computetur vel tota nox, vel pars ejus cum sequenti die dominico, erit tertius dies naturalis. Nec vacat à mysterio quod tertie die resurgere voluit, ut per hoc manifestetur quod ex virtute totius Trinitatis resurrexit: unde & quandoque dicitur Pater cum resuscitasse, quandoque autem quod ipse propria virtute resurrexit: quod non est contrarium, cum eadem sit divina virtus Patris, & Filii, & Spiritus Sancti: & etiam ut ostenderetur quod reparatio vitæ non fuit facta prima die sæculi, id est sub lege naturali, nec secundâ die, id est sub lege mosaica, sed tertie die, id est tempore gratiæ. Habet etiam rationem quod Christus una die integra, & duobus noctibus integris jacuit in sepulchro, quia Christus una vetustate quam suscepit, scilicet pœnæ, duas nostras vetustates consumpsit, scilicet culpæ, & pœnæ, quæ per duas noctes significantur.

CAPUT CCXXXVII.

De qualitate Christi resurgentis.

NON solum autem Christus recuperavit humano generi quod Adam peccando amiserat, sed etiam hoc ad quod Adam merendo pervenire perovisset multo enim major fuit Christi efficacia ad merendum quam hominis ante peccatum. Incurrit siquidem Adam peccando necessitatem moriendi, amissa facultate qua mori non poterat, si non peccaret. Christus autem non solum necessitatem moriendi exclusit, sed etiam necessitatem non moriendi acquisivit: unde corpus Christi post resurrectionem factum est impassibile, & immortale, non quidem sicut primi hominis, potens non mori, sed omnino non potens mori; quod in futurum de nobis ipsis expectamus. Et quia anima Christi ante mortem passibilis erat secundum passionem corporis, consequens est ut corpore impassibili facta, etiam anima impassibilis redderetur. Et quia jam impletum erat humanæ redemptionis mysterium, propter quod dispensative contineba-

tur

tur fructu gloria in superiori animæ parte, ne fieret redundancia ad inferiores partes, & ad ipsum corpus, sed permittit ut unumquodque aut agere, aut pati quod sibi proprium erat; consequens fuit ut jam per redundancia gloria à superiori animæ parte totaliter corpus glorificaretur, & inferiores vires: & inde est quod cum ante passionem Christus esset comprehensor propter fructum animæ, & viator propter corporis passibilitatem, jam post resurrectionem viator ultra non fuit, sed solum comprehensor.

CAPUT CCXXXVIII.

Quomodo convenientibus argumentis Christi resurrectio demonstratur.

ET quia, ut dictum est, Christus resurrectionem anticipavit, ut ejus resurrectio argumentum nobis spei existeret, ut nos etiam resurgere speraremus, oportuit ad spem resurrectionis suadendam, ut ejus resurrectio, necnon & resurgentis qualitas congruentibus indicis manifestaretur. Non autem omnibus indifferenter suam resurrectionem manifestavit, sicut humanitatem, & passionem, sed solum resibus præordinatis à Deo, scilicet discipulis, quos elegerat ad procurandum humanam salutem. Nam status resurrectionis, ut dictum est, pertinet ad gloriam comprehensoris, cujus cognitio non debet omnibus, sed iis tantum qui se dignos efficiunt. Manifestavit autem eis Christus & veritatem resurrectionis, & gloriam resurgentis.

Veritatem quidem resurrectionis ostendendo quod idem ipse qui mortuus fuerat, resurrexit & quantum ad naturam, & quantum ad suppositum. Quantum ad naturam quidem, quia se verum corpus humanum habere demonstravit, dum ipsum palpandum, & videndum discipulis præbuit, quibus dixit *Luc. ult. 39. Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Manifestavit etiam exerecdo actus qui naturæ humanæ convenient, cum discipulis suis manducans, & bibens, & cum eis multoties loquens, & ambulans, qui sunt actus hominis viventis; quamvis illa comestio necessitatis non fuerit: non enim incorruptibilia resurgentium corpora ulterius cibo indigebunt, cum in eis nulla fiat deperditio, quam oporteat per cibum restaurari: unde & cibus à Christo assumptus non cessit in corporis ejus nutrimentum, sed fuit resolutum in præjacentem materiam. Verum tamen ex hoc ipso quod comedit, & bibit, se verum hominem demonstravit. Quantum vero ad suppositum, ostendit esse eundem qui mortuus fuerat, per hoc quod indicia suæ mortis eis in suo corpore demonstravit, scilicet vulnerum cicatrices: unde dicit *Thomæ, Joan. xx. 27. Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum: & Luc. ult. 39. dixit: Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipse sum.* Quamvis hoc etiam dispensationis fuerit quod cicatrices vulnerum in suo corpore reseveravit, ut per eas resurrectionis veritas probaretur: corpori enim incorruptibili resurgenti debet omnis integritas: licet etiam dici possit, quod in Martyribus quædam indicia præcedentium vulnerum apparebunt cum quodam decore in testimonium virtutis. Ostendit etiam se esse idem suppositum & ex modo loquendi, & ex aliis consuetis operibus, ex quibus homines recognoscuntur: unde & discipuli recognoverunt eum in fractione panis, *Luc. ult. & ipse in Galilea aperte se eis demonstravit, ubi cum eis erat solitus conversari.*

Gloriam vero resurgentis manifestavit, dum januis clausis ad eos intravit, *Joan. xx.* & dum ab oculis eorum evanuit, *Luc. ult.* Hoc enim pertinet ad gloriam resurgentis, ut in potestate habeat apparere oculo glorioso quando vult, vel non apparere quando voluerit. Quia tamen resurrectionis finis dignitatem habebat, propterea per plura indicia tam veritatem resurrectionis, quam gloriam resurgentis corporis demonstravit. Nam si inusitatum conditionem glorificationis corporis totaliter demonstrasset, fidei resurrectionis præjudicium attulisset, quia immensitas gloriæ opinionem exclusisset ejusdem nature. Hoc etiam non solum visibilibus signis, sed etiam intelligibilibus documentis manifestavit, dum aperuit eorum sensum, ut Scripturas intelligerent, & per Scripturas Prophetarum se resurrecturum ostendit.

CAPUT CCXXXIX.

De duplici vita reparata in homine per Christum.

Sicut autem Christus sua morte mortem nostram destruxit, ita sua resurrectione vitam nostram reparavit. Est autem hominis duplex mors, & duplex vita. Una quidem mors est corporis per separationem ab anima; alia per separationem à Deo. Christus autem, in quo secunda mors locum non habuit, per primam mortem quam subit, scilicet corporalem, utramque in nobis mortem destruxit, scilicet corporalem, & spiritalem. Similiter etiam per oppositum intelligitur duplex vita: una quidem corporis ab anima, quæ dicitur vita nature; alia à Deo, quæ dicitur vita justitiæ, vel vita gratiæ, & hæc est per fidem per quam Deus inhabitat in nobis, secundam illud *Habacuc 11. 4. Justus autem meus in fide sua vivet, & secundum hoc duplex est resurrectio: una corporalis, qua anima iterato conjungitur corpori; alia spiritualis, qua iterum conjungitur Deo. Et hæc quidem secunda resurrectio locum in Christo non habuit, quia nunquam ejus anima fuit per peccatum separata à Deo. Per resurrectionem igitur suam corporalem utriusque resurrectionis, scilicet corporalis, & spiritualis, nobis est causa. Considerandum tamen est, quod, ut dicit Augustinus super Joannem, Verbum Dei resuscitavit animas, sed Verbum caro factum: resuscitavit corpora. Animam enim vivificare, solius Dei est. Quia tamen caro est Divinitatis ejus instrumentum; instrumentum autem agit in virtute causæ principalis; utraque resurrectio nostra & corporalis, & spiritualis in corpore Christi resurrectionem refertur ut in causam. Omnia enim quæ in Christi carne facta sunt, nobis salutaria fuerunt virtute Divinitatis unitæ: unde & Apostolus resurrectionem Christi causam nostræ spiritualis resurrectionis ostendens, dicit ad *Rom. 1v. 25. quod traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.* Quod autem Christi resurrectio nostra corporalis resurrectionis sit causa, ostendit *I. ad Cor. xv. 12. Si autem Christus prædicatur quod resurrexit, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Pulchre autem Apostolus peccatorum remissionem Christi attribuit morti, justificationem vero nostram resurrectioni, ut designetur conformitas, & similitudo effectus ad causam. Nam sicut peccatum deponitur cum remittitur, ita Christus moriendo deposuit passibilem vitam, in qua erat similitudo peccati. Cum autem aliquis justificatur, novam vitam adipiscitur: ita Christus resurgendo novitatem gloriæ consecutus est. Sic igitur mors Christi est causa**

N

re-

remissionis peccati nostri & effectiva instrumentaliter, & exemplaris sacramentaliter, & meritoria. Resurrectio autem Christi fuit causa resurrectionis nostræ effectiva quidem instrumentaliter, & exemplaris sacramentaliter; non autem meritoria, tum quia Christus jam non erat viator, ut sibi mereri competere, tum quia claritas resurrectionis fuit præmium passionis, ut per Apostolum patet Philipp. 11.

Sic igitur manifestum est quod Christus potest dici primogenitus resurgentium ex mortuis, non solum ordine temporis, quia primus resurrexit secundum prædicta, sed etiam ordine cause, quia resurrectio ejus est causa resurrectionis aliorum, & in ordine dignitatis, quia præ cunctis gloriosior resurrexit. Hanc igitur fidem resurrectionis Christi Symbolum fidei continet, dicens: *Tertia die resurrexit a mortuis.*

CAPUT CCXL.

De duplici præmio humilitationis, scilicet resurrectione, & ascensione.

Quia vero secundum Apostolum exaltatio Christi præmium fuit humilitationis ipsius, consequens fuit ut duplici ejus humilitationis duplex exaltatio responderet. Humiliaverat namque se primo secundum mortis passionem in carne passibili quam assumpsit: secundo quantum ad locum, corpore posito in sepulchro, & anima ad inferos descendente. Primæ igitur humilitationis respondet exaltatio resurrectionis, in qua à morte ad vitam rediit immortalis; secundæ humilitationis respondet exaltatio ascensionis: unde Apostolus dicit Ephes. 1v. 10. *Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos.* Sicut autem de Filio Dei dicitur, quod est natus, passus, & sepultus, & quia resurrexit, non tamen secundum naturam divinam, sed secundum humanam; ita & de Dei Filio dicitur, quod ascendit in cælum, non quidem secundum divinam naturam, sed secundum humanam. Nam secundum divinam naturam nunquam à cælo discessit semper ubique existens: unde ipse dicit, Joan. 111. 13. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo.* Per quod datur intelligi, quod sic de cælo descendisse dicitur naturam assumendo terrenam, quod tamen in cælo semper permansit. Ex quo etiam considerandum est, quod solus Christus propria virtute cælos ascendit. Locum enim ille debebat ei qui de cælo descenderet ratione suæ originis. Alii vero per se ipsos ascendere non possunt, sed per Christi virtutem ejus membra effecti. Et sicut ascendere in cælum convenit Filio Dei secundum humanam naturam, ita additur alterum, quod convenit ei secundum naturam divinam, scilicet quod sedeat ad dexteram Patris. Non enim ibi cogitanda est dextera, vel sessio corporalis; sed quia dextera est potior pars animalis, datur per hoc intelligi quod Filius considerat Patri non in aliquo minoratus ab ipso secundum divinam naturam, sed omnino in ejus æqualitate existens. Potest tamen & hoc ipsum attribui Filio Dei secundum humanam naturam, ut secundum divinam naturam intelligamus Filium in ipso Patre esse secundum essentiam unitatem, cum quo habet unam sedem regni: id est potestatem eandem. Sed quia solent Regibus aliis assistere, quibus scilicet aliquid de regia potestate communicant; ille autem potissimum in regno esse videtur quem Rex ad dexteram suam ponit; merito Filius Dei etiam secundum humanam naturam dicitur ad dexteram Patris sedere, quasi super omnem crea-

turam in dignitate cælestis regni exaltatus. Utroque igitur modo sedere ad dexteram est proprium Christi: unde Apostolus ad Heb. 1. 13. dicit: *Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis.* Hanc igitur Christi ascensionem confirmet in Symbolo, dicens: *Ascendit in cælum, sedet ad dexteram Dei Patris.*

CAPUT CCXLI.

Quod Christus secundum naturam humanam judicabit.

Ex his quæ dicta sunt, manifeste colligitur, quod per Christi passionem, & mortem, resurrectionem, arque ascensionis gloriam à peccato, & morte liberati sumus, & justitiam, & immortalitatis gloriam, hanc in re, illam in spe adepti. Hæc autem quæ prædiximus, scilicet passio, mors, & resurrectio, & etiam ascensio, sunt in Christo completa secundum humanam naturam. Consequenter igitur oportet dici, quod secundum ea quæ in humana natura Christus vel passus est, vel fecit, nos à malis ram spiritualibus, quam corporalibus liberando, ad spiritualia, & æterna bona promovet. Est autem consequens ut qui aliquibus aliqua bona acquirit, eadem ipsis dispenset. Dispensatio autem bonorum in multis requirit iudicium, ut unusquisque secundum suum gradum accipiat. Convenienter igitur Christus secundum humanam naturam, secundum quam mysteria humane salutis implevit, iudex constituitur à Deo super homines, quos salvavit: unde dicitur Joan. v. 27. *Potestatem dedit ei iudicium facere, scilicet Pater Filio, quia filius hominis est.* Quamvis & hoc habeat aliam rationem. Est enim conveniens ut iudicem videantur iudicandi: Deum autem, apud quem iudicis auctoritas residet, in sua natura videre est præmium, quod per iudicium redditur. Oportuit igitur quod Deus iudex non in natura propria, sed in natura assumpta ab hominibus videretur qui iudicandi sunt, tam bonis, quam malis. Mali enim si Deum in natura Divinitatis viderent, jam præmium reportarent, quo se reddiderunt indignos. Est etiam conveniens exaltationis præmium humilitationis Christi respondens, qui usque ad hoc humiliari voluit ut sub homine iudice iudicaretur iniuste: unde ad hanc humilitationem exprimentam signanter in Symbolo cum sub Pontio Pilato passum fatemur. Hoc igitur exaltationis præmium debebatur ei ut ipse secundum humanam naturam iudex à Deo omnium hominum mortuorum, & vivorum constitueretur, secundum illud Job xxxv. 17. *Causa tua quasi impii iudicata est: causam, iudiciumque recipies.* Et quia potestas iudicaria ad Christi exaltationem pertinet, sicut & resurrectionis gloria; Christus in iudicio apparebit non in humilitate, quæ pertinebat ad meritum, sed in forma gloriosa ad præmium pertinente: unde dicitur in Evangelio, Luc. xxi. 27. *quod videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna, & maiestate.* Visio autem claritatis ipsius electis quidem, qui eum dilexerunt, erit ad gaudium, quibus Isai. xxxiii. 17. promittit: *Regem in decore videbunt: impii autem erit ad confusionem & luctum, quia iudicantis gloria, & potestas, damnationum timentibus, tristitiam, & metum inducit: unde dicitur Isai. xxxv. 11. *Videant, & confundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos devoret.* Et quamvis in forma gloriosa se ostendat, apparebunt tamen in eo indicia passionis non cum defectu, sed cum decore, & gloria, ut ex his visis & electi recipiant gaudium, qui per passionem Christi se liberatos recognoscant, & peccatores tristitiam, qui tantum beneficium contempserunt unde*

unde dicitur Apoc. 1. 7. *Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt; & plangent se super eum omnes tribus terræ.*

CAPUT CCXLII.

Quod ipse omne iudicium dedit Filio suo, qui horam scit iudicium.

Et quia Pater omne iudicium dedit Filio, ut dicitur Joan. v. nunc autem humana vita justo Dei iudicio dispensatur, ipse enim est qui iudicat omnem carnem, ut Abraham dixit Gen. xviii. non est dubitandum etiam hoc iudicium, quo in mundo reguntur homines, ad Christi potestatem iudicariam pertinere: unde etiam ad ipsum introducuntur in Psal. cix. 1. verba Patris dicentis: *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Assidet enim à dextris Dei secundum humanam naturam, inquantum ab eo recipit iudicariam potestatem: quam quidem etiam nunc exercet antequam manifeste appareat quod omnes inimici pedibus ejus subiecti sint: unde & ipse statim post resurrectionem dicit Math. ult. 18. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.*

Est autem & aliud Dei iudicium, quo unicuique in exitu mortis suæ retribuitur quantum ad animam secundum quod meruit. Iusti enim dissoluti cum Christo manent, ut Paulus desiderat; peccatores autem mortui in inferno sepeliuntur. Non enim putandum est hanc discretionem absque Dei iudicio fieri, aut hoc iudicium ad Christi potestatem iudicariam non pertinere, præsertim cum ipse discipulis suis dicat, Joan. xiv. 3. *Si abiero, & præparavero vobis locum, iterum veniam, & accipiam vos ad me ipsum, ut ubi ego sum, & vos sitis.* Quam quidem tolli nihil est aliud quam dissolvi, ut cum Christo esse possimus: quia *quandiu sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino, ut dicitur II. Cor. v. 6.*

Sed quia retributio hominis non solum consistit in bonis animæ, sed etiam in bonis corporis, iterato per resurrectionem ab anima resumendi, omnisque retributio requirit iudicium; oportet & aliud iudicium esse, quo retribuat hominibus secundum ea quæ gesserunt non solum in anima, verum etiam in corpore. Et hoc etiam iudicium Christo debetur, ut sicut ipse pro nobis mortuus resurrexit in gloria, & cælos ascendit, ita etiam ipse suæ virtute faciat resurgere corpora humilitatis nostræ configurata corpori claritatis suæ, ut ea in cælum transferat, quo ipse præcessit ascendens, & pandens iter ante nos, ut fuerat per Michæam prædictum. Resurrectio autem omnium hominum simul fiet in fine sæculi huius, ut supra jam diximus: unde hoc iudicium, commune, & finale iudicium erit, ad quod faciendum Christus creditur secundo venturus cum gloria.

Sed quia in Psal. xxxv. 7. dicitur: *Judicia Domini abyssus multa:* & Apostolus dicit ad Rom. xi. 33. *Quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus!* in singulis præmissorum iudiciorum est aliquid profundum, & incomprehensibile humane cognitioni. In primo enim Dei iudicio, quo præsens vita hominum dispensatur, tempus quidem iudicii manifestum est hominibus, sed retributionum ratio latet, præsertim quia bonis plerumque mala in hoc mundo eveniunt, & malis bona. In aliis autem duobus Dei iudiciis retributionum quidem ratio in evidenti erit, sed tempus non occulturn, quia & mortis suæ tempus homo ignorat, secundum illud Eccl. ix. 12. *Nescit*

homo finem suum; & finem huius sæculi nemo scire potest. Non enim præscimus futura, nisi quorum comprehendimus causas. Causa autem finis mundi est Dei voluntas, quæ est nobis ignota: unde nec finis mundi ab aliqua creatura præsciri potest, sed à solo Deo, secundum illud Matth. xxiv. 36. *De die autem illa, & hora nemo scit, neque Angeli cælorum, nisi Pater solus.*

Sed quia in Marco legitur, *neque Filius, sumpserunt aliqui errandi materiam, dicentes Filium Patre minorem, quia ea ignorat quæ Pater novit.* Posset autem hoc evitari ut diceretur, quod Filius hæc ignorat secundum humanam naturam assumptam, non autem secundum divinam, secundum quam unam sapientiam habet cum Patre, vel, ut expressius dicitur, est ipsa sapientia in corde concepta. Sed hoc inconveniens videtur ut Filius etiam secundum naturam assumptam, divinum ignoret iudicium, cum ejus anima, Evangelista testante, plena sit Dei gratia, & veritate, ut supra dictum est. Nec etiam videtur habere rationem ut cum Christus potestatem iudicandi acceperit, quia filius hominis est, tempus sui iudicii secundum humanam naturam ignoret. Non enim omne iudicium Pater ei dedit, si determinandi temporis sui adventus esset et subtrahendum iudicium. Est ergo hoc intelligendum secundum usitatum modum loquendi in Scripturis, prout dicitur tunc Deus aliquid scire quanto illius rei notitiam præbet, sicut dixit ad Abraham Genes. xxii. 12. *Nunc cognovi quod timeas Dominum:* non quod tunc inciperet noscere qui omnia ab æterno cognoscit; sed quia ejus devotionem non illud factum ostendat. Sic igitur & filius dicitur diem iudicii ignorare, quia notitiam discipulis non dedit, sed eis respondit Act. 1. 7. *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Pater solum in sua potestate.* Pater autem isto modo non ignorat, quia saltem Filio huius rei notitiam dedit per generationem æternam. Quidam tamen breviter se expediunt, dicentes hoc esse intelligendum de filio adoptivo. Ideo autem voluit Dominus, tempus futuri iudicii esse occultum, ut homines solliciti vigilarent, ne forte tempore iudicii imparati inveniatur: propter quod etiam voluit tempus mortis unusquisque esse ignotum. Talis enim in iudicio unusquisque comparebit, qualis hinc per mortem exiit: unde Dominus dixit Matth. xxiv. 42. *Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus venturus sit.*

CAPUT CCXLIII.

Utrum omnes iudicabuntur, an non.

Sic igitur secundum prædicta patet quod Christus habet iudicariam potestatem super vivos, & mortuos. Exercet enim iudicium & in eos qui in presenti sæculo vivunt, & in eos qui hoc sæculo transeunt moriendo. In finali autem iudicio iudicabit simul vivos, & mortuos: sive per vivos intelligantur iusti, qui per gratiam vivunt, per mortuos autem peccatores, qui à gratia exierunt; sive per vivos intelligantur qui in adventu Domini vivi reperientur, per mortuos autem qui antea decesserunt. Hoc autem non est hic intelligendum, quod aliqui sic vivi iudicentur quod nunquam senserint corporis mortem, sicut aliqui posuerunt. Manifeste enim Apostolus dicit I. Cor. xv. 51. *Omnes quidem resurgemus:* & alia litera habet: *Omnes quidem dormiemus, id est moriemur: sive, ut in aliquibus libris habetur, non omnes quidem dormiemus, ut Hieronymus dicit in epistola ad*

Imperium de resurrectione carnis: quod prædictæ sententiæ firmitatem non tollit. Nam paulo ante præmiserat Apostolus: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & omnes in Christo vivificabuntur*: & sic illud quod dicitur, *Non omnes dormimus*, non potest referri ad mortem corporis, quæ in omnes transivit per peccatum primi parentis, ut dicitur Rom. v. sed exponendum est de dormitione peccati, de qua dicitur Ephes. v. 14. *Surge qui dormis, & exurge à mortuis; & illuminabit te Christus*. Distinguentur ergo qui in adventu Domini reperientur, ab his qui ante decesserunt, non quia ipsi nunquam moriantur, sed quia in ipso rapto quo rapiuntur in nubibus obviam Christo in aera, morientur, & statim resurgent, ut Augustinus dicit.

Considerandum tamen est, quod ad iudicium tria concurrere videntur. Primo quidem quod aliquis iudici presentetur; secundo quod ejus merita discutiantur; tertio quod sententiam accipiat. Quantum igitur ad primum, omnes boni, & mali à primo homine usque ad ultimum iudicio Christi subduntur: quia, ut dicitur II. ad Cor. v. 10. *omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi*: à quo generalitate non excluduntur etiam parvuli, qui vel sine baptismo, vel cum baptismo decesserunt, ut Glossa dicit ibidem. Quantum vero ad secundum, scilicet ad discussionem meritorum, non omnes iudicabuntur, nec boni, nec mali. Non enim est necessaria iudicii discussio, nisi bona malis permisceantur; ubi vero est bonum absque commixtione mali, vel malum absque commixtione boni, ibi discussio locum non habet. Bonorum igitur quidam sunt qui totaliter bona temporalia contempserunt, soli Deo vacantes, & his quæ sunt Dei. Quia ergo peccatum committitur per hoc quod spreto incommutabili bono bonis commutabilibus adheretur, nulla videtur esse in his commixtio boni & mali, non quod absque peccato vivant, cum ex eorum dicitur persona I. Joan. 1. 8. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*: sed quia in eis sunt levia quedam peccata, quæ per fervorem charitatis quodammodo consuntur, ut nihil esse videantur: unde hi in iudicio non iudicabuntur per meritorum discussionem. Qui vero terrenam vitam agentes, rebus sæcularibus intendentes, vivunt eis non quidem contra Deum, sed eis plus debito inhaerentes, habent aliquid mali bono fidei, & charitatis admixtum, secundum aliquam notabilem quantitatem, ut non de facili appareat possit quid in eis prævaleat: unde tales iudicabuntur etiam quantum ad discussionem meritorum. Similiter etiam ex parte malorum notandum est, quod principium accedendi ad Deum est fides, secundum illud Heb. xi. 6. *Credere oportet accedentem ad Deum*. Qui ergo fidem non habet, nihil boni invenitur in eo, cuius ad mala permixtio faciat ejus dubiam damnationem; & ideo condemnabitur absque meritorum discussione. Qui vero fidem habet, & charitatem non habet, nec bona opera, habet quidem aliquid unde Deo conjungitur. Unde necessaria est meritorum discussio, ut evidenter appareat quid (1) in isto præponderet, utrum bonum, vel malum; unde talis cum discussione meritorum damnabitur: sicut Rex terrenus civem peccantem cum audientia damnat, hostem vero absque omni audientia punit. Quantum vero ad tertium, scilicet sententiæ prolationem, omnes iudicabuntur, quia omnes ex ipsius

sententiæ vel gloriam, vel pœnam reportabunt: unde dicitur II. Corinth. v. 10. *Ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum*.

CAPUT CCXLIV.

Quod non erit examinatio in iudicio, quia ignoret, & de modo, & loco.

NON est autem existimandum, quod discussio iudicii erit necessaria, ut iudex informetur, sicut contingit in humanis iudiciis, cum omnia sint *nuda & aperta oculis ejus*, ut dicitur Heb. iv. 13. Sed ad hoc est necessaria prædicta discussio, ut unicuique innotescat de se ipso, & de aliis, quomodo sint digni pœna, vel gloria; ut sic boni in omnibus de Dei justitia gaudeant, & mali contra se ipsos irascantur. Nec est æstimandum, quod huiusmodi discussio meritorum verbo tenus fiat. Immensum enim tempus requiretetur ad enarrandum singulorum excogitata, dicta, & facta bona, vel mala: unde Lactantius deceptus fuit, ut poneret diem iudicii mille annis duraturum; quamvis nec hoc tempus sufficere videatur, cum ad unius hominis iudicium modo prædicto complendum plures dies requirerentur. Fiet ergo virtute divina ut statim unicuique occurrat bona, vel mala omnia quæcumque fecit, pro quibus est præmiandus, vel puniendus; & non soli unicuique de se ipso, sed etiam unicuique de aliis. Ubi ergo intantum bona excedunt, quod mala nullius videntur esse momenti, aut è converso; nulla esse concertatio videbitur bonorum ad mala secundum existimariorem humanam, & propter hoc sine discussione præmiari, vel puniri dicuntur.

In illo autem iudicio licet omnes Christo assistant, differet tamen boni à malis non solum quantum ad causam meritoriam, sed etiam loco segregabuntur ab eis. Nam mali, qui terrena diligentes à Christo recesserunt, remanebant in terra; boni vero, qui Christo adhererunt, obviam Christo occurrunt in aera sublevati, ut Christo conformetur non solum configurati gloriæ claritatis ejus, sed in loco consociati; secundum illud Math. xxiv. 28. *Ubi cumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ*: per quas significatur Sancti. Signanter autem loco corporis in Hebræo (2) *jotham* dicitur secundum Hieronymum, quod *cadaver* significat, ad commemorandum Christi passionem, per quam Christus & potestatem iudicariam promeruit, & homines conformati passioni ejus ad societatem gloriæ illius assumuntur, secundum illud Apostoli (3) *Si compatimur, & conregnabimus*: II. Tim. 11. 12. Et inde est quod circa locum dominicæ passionis creditur Christus ad iudicium descensusur, secundum illud Joel. 111. 2. *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Josaphat, & disceptabo cum eis ibi*: quæ subjacet monti Oliveti, unde Christus ascendit. Inde etiam est quod veniente Domino ad iudicium, signum crucis, & alia passionis indicia demonstrabuntur, secundum illud Math. xxiv. 30. *Et tunc apparebit signum filii hominis in caelo*: ut impii videntes in quem confixerunt, doleant, & crucientur, & ii qui redempti sunt, gaudeant de gloria redemptoris. Et sicut Christus à dextris Dei sedere dicitur secundum humanam naturam, in quantum est ad bona potissima Patris sublimatus; ita iusti in iudicio à dextris ejus dicuntur insidere, quasi honorabilissimum apud eum locum habentes.

CA-
gata: Si sustinebimus.

CAPUT CCXLV.

Quod sancti iudicabuntur.

NON solum autem Christus in illo iudicio iudicabit, sed etiam alii. Quorum quidam iudicabunt sola comparatione; scilicet boni minus bonos; aut mali magis malos secundum illud Math. xii. 41. *Viri Nivivita surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam*. Quidam vero iudicabunt per sententiæ approbationem; & sic omnes iusti iudicabunt, secundum illud Sap. 111. 8. *Iudicabunt Sancti nationes*. Quidam vero iudicabunt, quasi iudicariam potestatem accipientes à Christo, secundum illud Psal. cxlix. 6. *Gladius accipiet in manus eorum*. Hanc autem ultimam iudicariam potestatem Dominus Apostolus reprobavit Math. xix. 28. dicens: *Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel*. Non est autem æstimandum, quod soli Judæi, qui ad duodecim tribus Israel pertinent, per Apostolos iudicentur; sed per duodecim tribus Israel omnes fideles intelliguntur, qui in fidem Patriarcharum sunt assumpti. Nam infideles non iudicantur, sed iam iudicati sunt. Similiter etiam non soli duodecim Apostoli, qui tunc erant, cum Christo iudicabunt: nam neque Judas iudicabit, nec Paulus, qui plus aliis laboravit, carebit iudicaria potestate, præsertim cum ipse dicat (I. Corint. vi. 3.) *Nescitis quod angelus iudicavimus?* sed ad illos proprie hæc dignitas pertinet qui relictis omnibus Christum sunt secuti: hoc enim promissum est Petro quærenti, & dicenti (Math. xix. 27.) *Eccce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis?* Unde Job xxxv. 6. *Judicium pauperibus (1) tribuit*: & hoc rationabiliter: ut enim dictum est, discussio erit de actibus hominum qui terrenis rebus bene, vel male sunt uti. Requiritur autem ad rectitudinem iudicii ut animus iudicis sit liber ab iis de quibus habet iudicare: & ideo per hoc quod aliqui habent animum suum à rebus terrenis totaliter abstractum, dignitatem iudicariam merentur. Facit etiam ad meritum hujus dignitatis præceptorum divinorum annuntiatio: unde Math. xxv. Christus cum Angelis ad iudicandum dicitur esse venturus, per quos prædicatores intelliguntur, ut Augustinus in Lib. de Pœnitentia dicit. Debet enim ut illi discutiant actus hominum circa observantiam divinorum præceptorum qui præcepta vitæ annuntiaverunt. Iudicabunt autem prædicti in quantum cooperabuntur ad hoc quod unicuique appareat causa salvationis, & damnationis tam sui, quam aliorum, eo modo quo superiores Angeli inferiores, vel etiam homines illuminare dicuntur. Hanc igitur iudicariam potestatem confirmetur in Christo in Symbolo Apostolorum, dicens: *Unde venturus est iudicare vivos, & mortuos*.

CAPUT CCXLVI.

Quomodo distinguuntur articuli de prædictis.

HIS igitur consideratis, quæ pertinent ad fidei christianæ veritatem, sciendum est, quod omnia præmissa ad certos articulos reducantur. Secundum quosdam quidem ad duodecim, secundum alios autem ad quatuordecim. Cum enim fides sit de iis

quæ sunt incomprehensibilia rationi, ubi aliquid novum occurrit rationi incomprehensibile, ibi oportet esse novum articulum. Est igitur unus articulus pertinens ad Divinitatis unitatem: quamvis enim Deum esse unum ratione probetur, tamen eum sic præsse immediate omnibus, vel singulariter sic colendum, subjacet fidei. De tribus autem personis ponuntur tres articuli. De tribus autem effectibus Dei, scilicet creationis, quæ pertinet ad naturam, justificationis, quæ pertinet ad gratiam, remunerationis, quæ pertinet ad gloriam, ponuntur tres alii: & sic de Divinitate in universo ponuntur septem articuli. Circa humanitatem vero Christi ponuntur septem alii; ut primus sit de incarnatione, & conceptione: secundus de nativitate, quæ habet specialem difficultatem propter exitum à clauso Virginis utero; tertius de morte, & passione, & sepultura: quartus de descensu ad inferos; quintus de resurrectione: sextus de ascensione: septimus de adventu ad iudicium: & sic in universe sunt quatuordecim articuli.

Alii vero satis rationabiliter fidem trium personarum sub uno articulo comprehendunt, eo quod non potest credi Pater quin credatur & Filius, & amor nectens utrumque, qui est Spiritus Sanctus; sed distinguunt articulo resurrectionis ad articulo remunerationis: & sic duo articuli sunt de Deo, unus de unitate, & alius de trinitate; quatuor de effectibus, unus de creatione, alius de justificatione, tertius vero de communi resurrectione, quartus de remuneratione. Similiter circa fidem humanitatis Christi, conceptionem, & nativitatem sub uno articulo comprehendunt, sicut passionem, & mortem. Sic igitur in universo, secundum istam computationem, sunt duodecim articuli. Et hæc de fide sufficient.

COMPENDIUM THEOLOGIE

PARS SECUNDA,

In qua ostenditur, quod ad perfectionem christianæ vitæ necessaria est virtus spei.

CAPUT I.

QUIA secundum principis Apostolorum sententiam admonemur, ut non solum rationem redamus de fide, sed etiam de ea quæ in nobis est spe; post præmissa, in quibus fidei christianæ sententiam breviter prosecuti sumus, restat ut de iis quæ ad spem pertinent, compendiosum tibi expositionem faciamus. Est autem considerandum, quod in aliqua cognitione desiderium hominis requiescere potest, cum homo naturaliter scire desideret veritatem, quæ cognita ejus desiderium quietat. Sed in cognitione fidei desiderium hominis non quiescit: fides enim imperfecta est cognitio, ea enim creduntur quæ non videntur: unde Apostolus eam vocat *argumentum non apparentium*, ad Hebr. xi. Habita igitur fide, adhuc remanet animæ motus ad aliud, scilicet ad videndum perfecte veritatem quam credit, & assequendum ea, per quæ ad veritatem huiusmodi poterit introduci. Sed quia inter cætera fidei documenta unum esse diximus, ut credatur Deus providentiam de rebus humanis habere, insurgit ex hoc in animo credentis motus spei, ut scilicet bona quæ naturaliter desiderat, ut edoc-

(1) Al. tribus.